

UN NOU MODEL PER A LES BALEARS

Agenda d'objectius per a la transició energètica

UNA PROPOSTA DEL GRUP DE TRANSICIÓ ECOLÒGICA DEL

DE LA SOCIETAT CIVIL
PER A LA RECONSTRUCCIÓ DE LES ILLES BALEARS

ÍNDEX

Resum executiu	3
Introducció	5
Propostes	6
1.- Energies renovables	
2.- Democratitzar l'energia	
3.- Autosuficiència energètica	
4.- Innovar per a la transició energètica	
Bibliografia	12

RESUM EXECUTIU

INTRODUCCIÓ

Sabem que la COVID-19 és només una conseqüència de quelcom més important: L'emergència climàtica, que ens obliga, de manera més urgent i immediata, a accelerar la lluita contra el canvi climàtic d'acord amb les agendes establertes per la Comissió Europea i l'ONU.

Convé també tenir en compte la crisi energètica que, en un futur no gaire llunyà, provocarà la progressiva manca de petroli i altres combustibles fòssils i que afecta directament els nostres models de consum i especialment a la indústria turística, fent necessària una transició ecològica real i urgent.

LA NOSTRA PROPOSTA

El repte dels anys vinents és doble: per una part, estendre unes energies renovables cada cop més competitives i respectuoses amb el medi ambient, però també reduir el consum i la demanda energètica, incrementar i millorar l'eficiència en la seva distribució, autoconsum, i la gestió de la demanda.

Per tal de complir els objectius del PNEIC (percentatge d'energia total aportat per renovables del 74% el 2030 i del 100% el 2050). En l'àmbit autonòmic, i en línia amb l'objectiu establert per la Llei 10/2019, de canvi climàtic i transició energètica de les Illes Balears, el percentatge de producció d'energia renovable d'aquí al 2030 hauria de situar-se, com a mínim, al voltant del 35%. Enfront d'aquestes dades, som una de les comunitats autònomes amb més dependència energètica exterior i menys implantació de renovables i s'ha de començar a actuar i proposem 4 eixos d'actuació prioritaris, que es despleguen al document complet.

La democratització del sistema energètic passa per l'avanç progressiu cap a models que afavoreixin la corresponsabilitat, l'apropament de la producció al consumidor l'autoproveïment en les llars i els edificis, les comunitats energètiques locals o els projectes de formació i capacitat de les comunitats.

El nostre primer objectiu hauria de ser la reducció de la demanda energètica. En aquest sentit, hem d'adaptar les edificacions públiques i privades amb una arquitectura basada en l'aprofitament eficient dels recursos naturals, entenent la rehabilitació com a element d'inclusió social.

Així mateix, hem de tenir en compte que la recerca, la innovació i coneixement juguen un paper important en el desenvolupament i desplegament de tecnologies baixes en carboni i sostenibles amb el medi natural.

Per al finançament de totes les propostes i iniciatives exposades en aquest document, es planteja la inversió dels fons de l'Impost de Turisme Sostenible, a més dels fons europeus pertinents i altres vies de finançament.

RESUM EXECUTIU

Propostes principals:

1. Establir uns objectius ambiciosos de generació elèctrica amb renovables del 50% el 2030 i del 100% el 2050.
2. Desplegament del parc de generació d'energia renovable, activant una moratòria a Mallorca i evitant la pèrdua de sòl productiu.
3. Implantació de sistemes d'energia solar en cobertes.
4. Integració de renovables en l'edificació i en els sectors productius.
5. Impulsar la bioenergia generada a partir de biomassa.
6. Eficiència energètica en tots els edificis turístics: reducció petjada ecològica.
7. Impuls comunitats energètiques; de proximitat: cooperatives, associacions, micro-xarxes.
8. Ningú sense energia: Programes d'ajudes persones en situació de vulnerabilitat.
9. Rehabilitació edificacions: increment eficiència energètica.
10. Impuls avaluació de la petjada ecològica al sector hotelier.
11. Patis dels centres educatius com a refugis climàtics oberts a la ciutadania.
12. Foment de la formació i l'ocupació en l'àmbit de la transició ecològica.
13. Crear un fons econòmic per a la transició energètica suficient i transparent, gestionat per l'Institut Balear de l'Energia (IBE).

INTRODUCCIÓ

La transició ecològica és un canvi social, ambiental i tecnològic que implica a tota la societat i és un dels quatre pilars del *Plan de Recuperación, Transformación y Resiliencia* de l'Estat Espanya, que té com a objectiu reforçar la inversió pública i privada per a reorientar el model productiu, impulsant la transició verda. Per a nosaltres, hi ha tres aspectes que demanen una actuació urgent donades les característiques del nostre model econòmic: l'energia, el territori i la mobilitat. En aquest document ens ocuparem de la transició energètica i més endavant treballarem els altres dos àmbits.

Tot i que avui dia la pandèmia de la COVID-19 ocupa gran part de l'atenció mediàtica i política, sabem que aquesta és només una conseqüència de quelcom més important. **L'emergència climàtica**, declarada oficialment pel Govern de l'Estat al Consell de Ministres del 21 de gener de 2020, ens obliga de manera més urgent i immediata a accelerar la lluita contra el canvi climàtic d'acord amb les agendes i calendaris ja establerts per la Comissió Europea, el Conveni de Canvi Climàtic (Acord de París) i l'ONU (Objectius de Desenvolupament Sostenible).

Paral·lelament, la progressiva manca de petroli i altres combustibles fòssils derivada d'un model de consum basat en el malbaratament de recursos ens condueix cap a una **crisi energètica** que afecta directament la nostra manera de viure i el model turístic que hem tingut fins ara i fa necessari un canvi de model energètic.

Ens veiem forçats, doncs, a estendre unes **energies renovables** cada cop més competitives i respectuoses amb el medi ambient, però també a reduir el consum, a incrementar i millorar l'eficiència en la seva distribució, autoconsum i la gestió de la demanda. Convé tenir present que, de complir els objectius fixats en el Pla Integrat d'Energia i Clima (PNIEC), reduiríem en quinze punts percentuals la dependència energètica espanyola dels combustibles fòssils, passant del 74% actual al 59% el 2030. Un altre aspecte clau en el compliment dels objectius energètics i climàtics és la salut. Amb les mesures previstes de cara a 2030, es calcula una reducció de més de dues mil morts prematures anuals per contaminació.

Per complir els objectius de reducció d'emissions de Gasos d'Efecte Hivernacle d'origen antròpic, serà necessària la implicació de tots els sectors de la societat- governs, tant locals com estatals, comunitats i els diferents sectors públics i privats- possibilitant la reducció de la demanda energètica actual i, alhora, desenvolupar instal·lacions d'energia renovables (solar fotovoltaica, solar tèrmica, biomassa i eòlica, tenguent en compte les zones d'especial protecció de les aus) que ens condueixin cap a la tan necessària transició energètica.

L'energia, per tant, va molt més enllà del mateix abastament: l'energia és contaminació i canvi climàtic, però també és ocupació, salut, benestar, participació ciutadana, sobirania i independència energètica, seguretat, avanç tecnològic, innovació, economia verda i blava i resiliència dels sectors econòmics... És, en definitiva, una qüestió estratègica en el plantejament de les polítiques públiques i un element transversal a les nostres vides, essencial per lluitar contra el col·lapse ecològic i peça clau per a la transició ecològica que volem d'aquí a 2030.

A les Illes Balears, la legislació vigent sobre canvi climàtic (Llei del canvi climàtic i la transició energètica a les illes Balears, de 22 de febrer de 2019), requereix un desplegament específic, així com una quantificació i seguiment que faciliti la seva aplicació en àmbits concrets.

En aquest sentit, el present document pretén establir una **agenda d'objectius** que possibilitin dissenyar projectes específics i que suposin, a més a més, innovació, generació de llocs de treball i estalvi econòmic a mig-llarg termini. Tot seguit descrivim els eixos d'actuació i una sèrie de propostes concretes.

PROPOSTES

1. ENERGIES RENOVABLES

Enfront del model industrial basat en la dependència de les energies no renovables procedents de combustibles fòssils com el petroli, el carbó i el gas, hem d'introduir de manera molt significativa les energies procedents del sol, del vent o de la biomassa.

Un dels objectius del PNEIC és que, l'any 2030, les energies renovables aportin el 42% de l'energia final d'Espanya i el 74% de l'electricitat. El 2050, el Pla fixa ambdós percentatges en el 100%. En l'àmbit autonòmic, i en línia amb l'objectiu establert per la Llei 10/2019, de canvi climàtic i transició energètica de les Illes Balears, el percentatge de producció d'energia renovable d'aquí a 2030 hauria de situar-se, com a mínim, al voltant del 35%. Enfront aquestes dades, però, som una de les comunitats autònomes amb més dependència energètica exterior i menys implantació de renovables.

Arribats a aquest punt, es torna imprescindible reduir la dependència energètica de l'exterior, on les interconnexions elèctriques insulars, i per extensió amb la Península, assumeixin la funció de gestió de fluxos energètics, equilibri de la xarxa i seguretat de subministrament.

El desenvolupament d'un sector energètic descarbonitzat, competitiu i eficient passa per un desplegament del parc de generació renovable dirigit al desenvolupament d'energia renovable eficient, amb l'augment d'aprofitament de les energies eòlica i solar fotovoltaica, tot junt a un desenvolupament tecnològic i innovador d'aquests sistemes.

Per a això, es fa imprescindible la integració de renovables en l'edificació i en els sectors productius, amb la consegüent reducció de costos energètics per a famílies i empreses i amb la necessària implantació d'incentius per a la instal·lació de sistemes d'energies renovables.

Per tal de dur a terme una producció energètica respectuosa amb el medi ambient, cal dotar a les institucions públiques i empreses de professionals qualificats en la gestió ambiental amb un coneixement entre la ciència i la pràctica, però també formats en educació i comunicació ambiental, peça clau per a transformar els sectors productius en sectors respectuosos amb l'entorn i que aporten a un desenvolupament sostenible.

Un sistema elèctric més intel·ligent depèn, també, d'una eficient gestió de la demanda de manera automàtica i raonable per mantenir unes condicions òptimes per a l'usuari, però ajustant a cada moment el consum energètic a les condicions de la xarxa, així com d'assegurar la instal·lació de sistemes eficaços d'emmagatzematge.

PROPOSTES PER IMPULSAR LES ENERGIES RENOVABLES

- Establir uns objectius ambiciosos centrats en l'estabilització i la racionalització de la demanda energètica, prioritzant l'estalvi i l'eficiència energètics per assolir al 2030 la meta del 50% de la generació elèctrica renovable i el 35% de tota l'energia final consumida.
- Engagar projectes d'energies renovables innovadors i referents que considerin la protecció, preservació, recuperació i adaptació del medi natural, rural, agrari i marí com a objectius estratègics de diversificació econòmica enfocada a una economia d'autoproveïment, per reduir la nostra vulnerabilitat i assumir els límits materials i de recursos del nostre territori i generar un model menys intensiu en consum de recursos que no tenim i menys generador de desequilibris ambientals com la crisi climàtica i socials. Es proposa la utilització de l'Impost de Turisme Sostenible per finançar aquests projectes, a més dels fons europeus pertinents i altres vies de finançament.
- Activar una moratòria per als parcs fotovoltaics de més de 4 Ha, per tal d'evitar l'impacte territorial que suposen i els moviments especulatius associats als mateixos. Aquesta moratòria quedaria condicionada per una planificació estratègica, que haurà de fer prevaldre la reducció de la demanda enfront del model actual de creixement i revisar l'emplaçament de les instal·lacions, per tal de no afectar el necessari creixement del sector agrícola.
- Exigir la ordenació del sòl agrari per part del Consell de Mallorca, definint les zones d'alt valor agrari (ZAVAs) i prohibint-hi determinades activitats econòmiques, com ara la instal·lació de parcs fotovoltaics, per tal d'evitar la pèrdua de sòl productiu.

Un cop presa aquesta mesura, i prenent com a referència el Pla Territorial de Menorca, s'establiran les següents limitacions:

- S'exclouran per a la localització d'instal·lacions d'energia solar les Àrees d'Alt Nivell de Protecció (AANP), les Àrees d'Interès Paisatgístic (AIP), les Àrees de Protecció Territorial (APT) i les Àrees Rurals d'Interès Paisatgístic (ARIP).
- Prioritzar els parcs fotovoltaics que disposin d'una xarxa propera per a l'evacuació de l'energia generada, aconseguint així una major generació distribuïda.
- Les instal·lacions no implicaran la tala de terrenys boscosos o de bosc baix d'alzinars i ullastrars protegits o presents en la fotografia aèria de 1956.
- No s'afectaran béns declarats BIC i els seus entorns de protecció, i entre aquests els del patrimoni arqueològic, històric o etnològic que constin com a part dels Catàlegs Municipals o Insulars.
- No es permetrà l'alteració morfològica del terreny, tant moviments de terra com aterraments del terreny més enllà dels estrictament necessaris per a la correcta fonamentació de les instal·lacions.
- No s'alterarà la parcel·lació existent.
- S'establiran criteris constructius que assegurin la integració paisatgística de les instal·lacions.
- En els casos d'implantació d'instal·lacions de renovables en sòl rústic, s'exigirà un estudi previ d'impacte i integració paisatgística per a les instal·lacions sobre coberta, en el cas de realitzar-se sobre edificis protegits o en el sòl rústic protegit d'AANP.

- Reforçar els plans de foment d'implantació d'energia solar a espais públics i edificis i espais privats en sòl urbà, com es proposa al Pacte de reactivació de les illes Balears de 2020, activant una borsa de cobertes i teulades en edificis d'habitatges i naus industrials amb disponibilitat per a la instal·lació de renovables i donant suport a la solarització d'aparcaments públics municipals i hospitals públics -hospital de Manacor, Son Llàtzer, Son Espases, etc.-, tal i com s'està duent a terme a l'aparcament de l'hospital Mateu Orfila d'Inca, la solarització del qual suposarà la generació del 20% de l'electricitat demandada per les instal·lacions. Aquestes accions s'hauran de dur a terme tant mitjançant inversió pública com obrint les instal·lacions a la iniciativa privada i establint contractes de compra d'electricitat (garantint la recuperació de la inversió a mitjà termini).
- Integració de sistemes d'energies renovables en l'edificació en sòl urbà i en els sectors productius i activació d'incentius per a la seva instal·lació, especialment en els edificis dels barris més vulnerables, com ara Son Gotleu, Can Capes, La Soledat, etc.
- Millora obligatòria de l'eficiència energètica en tots els edificis turístics, per tal de reduir la seva petjada ecològica. La solarització del qual suposarà la generació del 20% de l'electricitat demandada per les seves instal·lacions.
- Fomentar la bioenergia (energia obtinguda a partir de biomassa amb aprofitament de les restes forestals i agrícoles de tempestes) com a complement de l'energia solar, especialment als municipis de la serra de Tramuntana. Convé tenir en compte que a l'actualitat, a les Illes es desaprofita més del 90% de la biomassa que creix anualment en els boscos i que es compta només amb una taxa d'aprofitament del 3%. L'any 2018, la comunitat autònoma se situava la tercera per la cua tant en la instal·lació d'estufes com de calderes de biomassa. Es proposa canalitzar les accions encaminades al foment de la bioenergia a través de l'Associació Balear de la Biomassa i Energies Renovables, creada el 2020, per tal de generar una xarxa de contactes amb empreses i productors que permeti impulsar aquesta energia renovable elaborada amb producte local. Impulsar la bioenergia serviria també per millorar la gestió forestal (ex: retirada de restes forestals causades per un cap de fibló). El cost monetari de la retirada seria alt, però el benefici a nivell territorial ho seria més.

2. DEMOCRATITZAR L'ENERGIA

Enfront de l'externalització de la demanda, la dependència de recursos i la monopolització de recursos energètics per part de les grans corporacions, hem d'avançar cap a la democratització del sistema energètic i la corresponsabilitat.

La democratització del sistema energètic passa per l'avanç progressiu cap a models que afavoreixin la corresponsabilitat, per una banda, i l'apropament de la producció al consumidor (vers el sistema actual de producció en centrals allunyades dels punts de consum), com ara l'autoproveïment en les llars i els edificis, les comunitats energètiques locals o els projectes de formació i capacitatació de les comunitats.

PROPOSTES PER AVANÇAR CAP A LA DEMOCRATITZACIÓ ENERGÈTICA

- Promoure instal·lacions d'energies renovables socialitzades que, a més d'afavorir la penetració d'energies renovables i, per tant, la reducció de la petjada de carboni del consum elèctric de les illes Balears, avencin cap a la democratització del sistema elèctric i l'abaratiment de la factura elèctrica, amb l'objectiu de contribuir a la reducció de la pobresa energètica i a la millora de la competitivitat de les nostres empreses.
- Estimular els models cooperatius lligats a parcs solars o fotovoltaics de petites dimensions, propers als nuclis urbans i que donin cobertura als mateixos, a manera de micro-xarxes locals preferentment finançades amb fons públics i de titularitat pública, per tal d'evitar les situacions de pobresa energètica i la fallida del sistema per manca de beneficis.
- Impulsar comunitats energètiques -ja sigui baix la fórmula de cooperativa, associació o similars- que tenguin com a objectiu la producció i comercialització d'energia d'origen renovable, com ara Som Energia.
- Ampliar i implementar els programes d'ajudes per a persones en situació de vulnerabilitat energètica, a través dels serveis socials municipals i d'acord amb les empreses subministradores.

3. AUTOSUFICIÈNCIA ENERGÈTICA

Per tal de reduir la demanda energètica, hem de condicionar els edificis, tant públics com privats, amb una arquitectura basada en l'aprofitament dels recursos naturals.

A dia d'avui, els edificis concentren el 30% del consum final d'energia. Tenint en compte el parc actual de 25 milions d'habitatges, en general obsolet, el 60% del qual construït sense cap normativa d'eficiència energètica, sorgeix la necessitat de rehabilitar els edificis existents per tal de reduir-ne la demanda energètica amb intervencions com ara la millora de l'envolupant tèrmica i de les instal·lacions tèrmiques, calderes de biomassa, les aplicacions intel·ligents o el desplegament de cobertes solars. Hem de tendir cap a edificis de consum d'energia gairebé nul (edificis passius), també en els sectors públic i terciari.

És important també que aquesta rehabilitació sigui un element d'inclusió social, no d'exclusió. Per a això, és imprescindible la posada en marxa de programes públics de suport i ajudes o finançament a fons perdut per a les persones amb menys recursos, la tramitació de les quals sigui assequible i simplificada.

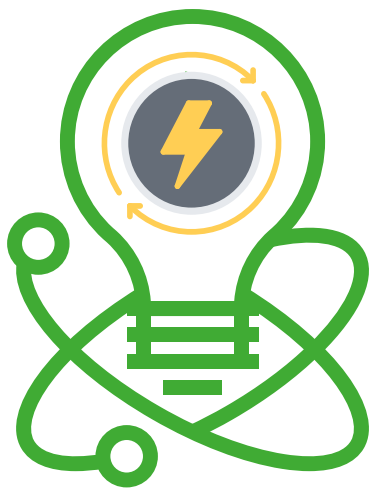

PROPOSTES PER IMPULSAR LA REHABILITACIÓ ENERGÈTICA DELS EDIFICIS

- Rehabilitar habitatges i edificis públics per adequar-los a les exigències mediambientals d'eficiència energètica.
- Incorporar solucions constructives que millorin l'eficiència energètica dels edificis, com ara els terrats verds, la recirculació de l'aigua o els sistemes passius de control ambiental. Una mesura concreta seria la instal·lació de jardins verticals a les mitgeres vistes dels edificis, que a més de funcionar com a mitgadors de l'illa de calor, absorbir CO2 i embellir la ciutat, milloren l'aïllament tèrmic de les edificacions.
- Avançar cap a l'autoproveïment energètic i de recursos en el sector hotelier per tal de satisfer la gran demanda generada en època turística. Establir una avaluació anual de la petjada ecològica del seu sistema energètic a través del Registre Balear de Petjada de Carboni del GOIB, ja obligatori per a les grans i mitjanes empreses que operen a les Illes i voluntari per a la resta del teixit empresarial i ciutadania. Impulsar la incorporació de la Petjada de l'Aigua als registres del sector hotelier. Fomentar la bioenergia en aquest sector, donat un valor afegit a la matèria orgànica que es genera a tots els establiments del sector.
- Tractar els patis de les escoles com a refugis climàtics oberts a tota la ciutadania, implementant solucions tradicionals contra la calor als edificis i transformant-los, introduint-hi vegetació, espais d'ombra i punts d'aigua. Aquesta iniciativa ja s'implanta a diversos centres educatius Barcelona, finançada pel programa Urban Innovation Action (UIA) de la Comissió Europea.

4. INNOVACIÓ PER A LA TRANSICIÓ ENERGÈTICA

Enfront de l'escassa dedicació de recursos a la recerca, entendre la R+I+C com a element fonamental per a la transició energètica.

La descarbonització no serà possible sense la millora de les tecnologies. Per això la **recerca** i la **innovació** i creació i transferència del **coneixement** juguen un paper important en el desenvolupament i desplegament de tecnologies baixes en carboni: energia solar fotovoltaica, solar de concentració, eòlica, captura, emmagatzematge i ús de carboni, bioenergia i biocombustibles, bateries, nous materials i tecnologies per a l'eficiència energètica en edificis, eficiència energètica en la indústria, sistemes d'energia intel·ligent, ciutats intel·ligents i sostenibles, etc.

En el cas de Balears, convé remarcar la importància i el potencial de les noves tecnologies d'energies renovables en l'àmbit marí, tot un camp obert a la innovació i desenvolupament tecnològic.

PROPOSTES PER REFORÇAR LA R+D+I

- Impulsar projectes de recerca, desenvolupament i innovació tecnològica que contribueixin a la diversificació econòmica, la lluita contra el canvi climàtic, l'adaptació als canvis que induirà el desequilibri climàtic (fertilitat dels sòls, disponibilitat de recursos hídrics, accés a recursos energètics, etc.).
- Fomentar la recerca pel desenvolupament de tecnologies i prototips de generadors d'energies renovables respectuoses amb el medi natural, incloent el medi marí, i impulsar l'ús d'aquest com a plataformes per monitoratge del medi ambient: sensors de contaminació, temperatura, CO2...
- Fomentar la formació i l'ocupació en matèria de transició ecològica d'acord amb l'estratègia energètica de resiliència plantejada en aquest document i dotar de personal qualificat en matèria de medi ambient i sostenibilitat el cos tècnic de la CAIB i dels Ajuntaments.
- Dotar de fons a l'Institut Balear de l'Energia (IBE) per tal de poder promoure i executar accions en el camp de l'eficiència, la gestió, l'estalvi energètic i les energies renovables.
- Invertir els fons de l'Impost de Turisme Sostenible per finançar aquestes iniciatives, a més dels fons europeus pertinents i altres vies de finançament tant autonòmiques, estatals com europees.
- Crear un Observatori de la Sostenibilitat de les Illes Balears i dotar-lo de personal adequat per tal de poder calcular i comunicar els objectis i indicadors que es proposen.

BIBLIOGRAFIA

- Ministerio para la Transición Ecológica y el Reto Demográfico (2019). Plan Nacional Integrado de Energía y Clima (PNIEC) 2021-2030.
- Comissió europea (2015). Conveni Marc de les Nacions Unides sobre el Canvi Climàtic (Acord de París).
- Nacions Unides (2015). Agenda 2030 d'Objectius de Desenvolupament Sostenible.
- CAIB (2019). Llei del canvi climàtic i la transició energètica a les illes Balears.
- Govern de les illes Balears. (2019). Acords de Bellver, acords del pacte de legislatura 2019-2023
- Govern de les illes Balears. (2019) Agenda Balear 2030 alineada amb els ODS. Agrupació de les Conselleres en tres àmbits
- Govern de les illes Balears. (2019). Pacte per a la reactivació de les illes i la diversificació econòmica i social de les illes Balears (131 mesures).
- Consell Insular de Menorca. (2006). Pla Territorial Insular de Menorca.
- Consell Econòmic i Social de les illes Balears. (2019). Horitzó-2030.
- Col·lectiu Alternatives. (2020): Per una sortida sostenible, justa i progressista a la crisi.
- Cercle d'Economia. (2020). Plan de desconfinamiento y reactivación econòmica.
- Iniciatives del Mediterrani. (2020). De Crisi en Crisi. Anàlisi de l'evolució turística a Mallorca en situacions de crisi internacional i propostes per a una sortida a l'actual.
- GOB. (2021). Propostes ecologistes pels Fons de Recuperació Europeus Next Generation Ministerio de Información y Turismo. Ordre de 19 de juliol de 1968, per la que es dicten normes sobre classificació dels establiment hotelers.
- Web del Registre Balear de la Petjada de Carboni
- Web Refugis climàtics a les escoles. Ajuntament de Barcelona

www.forumsocietatcivil.org

info@forumsocietatcivil.org

DE LA SOCIETAT CIVIL
PER A LA RECONSTRUCCIÓ DE LES ILLES BALEARS